

*„A falvak utolsó költője
vagyok, rossz híd az én dalom
Búcsúmise ez s leng előttem,
mint füstölő a nyírfalomb.”*

A legbecsületesebb, a legőszintébb vívódás hangján írja meg vallomások mondanivalóit a forradalom idején is. Nem siet a legkiemelkedőbb helyet elfoglalni a költői barikádokon, de téves volna csak ezzel mérni költészetének e korszakát, vagy vele együtt a valóságtól történő elfordulással vádolni, mindazokat, akik a költői hagyományokat hirtelen elhagyva, sürgető szükségét érezték egy új, esztétikai törekvéseiket igazoló iránynak a meglepetését. Blok szimbolista; Brjuszovval együtt Szolovjov tanítványa, s a forradalomban a látnokok intuíciójával emelkednek felül személyes balsikereken és a jelenen túl a forradalom hangjai búvölik el őket. Majakovszkij futurista; az utcára szólítja a futuristákat, akikről Lunacsarszki azt írja 1918-ban, hogy elsőnek siettek a forradalom megsegítésére, s a legközelebb állnak hozzá. De sorolhatnánk: Bjeli kubista. Szerafimovics expresszionista, Geraszimov, Kirilov és társaik pedig ro-

mantikus pátozzsal zengő tömegdalaikban régi ritmusra igyekeznek új hangon énekelni. Gyemjan Bednij pedig a népi közmondásokat, szólásmondásokat elegyíti napi politikai agitációs szükségletre írt, naravoucsenijás verseibe.

Nem a költői meghátrálást jelentette hát, hogyha Jeszenyin az ő vérmérsékletének, költői individuumának legmegfelelőbbnek érzett irányzathoz, az imaginistákhoz csatlakozott. S ha vívódott, ha meg is járta mindazt az utat, amit a költői barikádokon megfészkelők meg sem járhattak volna, — ez csak teljes emberségében gazdagította, mint ahogy azt mindig hiteles, mindig autentikus és sosem fals költeményei igazolják. Így volt ő közelebb talán magához a korához is, mint sok más korabeli szovjet költő, akiknek a nevét hamarabb kikezdte az idő, mint az övét.

*„A forradalom éveiben teljességgel
Október mellett álltam, de mindent a
magam módján fogadtam: paraszt lélekkel”* — ezt írta önéletrajzában Jeszenyin. S amikor itt idézzük ezeket a sorokat, úgy érezzük, versei ennél is többet elmondanak, mert a legőszintébb líra hangján szólnak hozzánk.

Kispolgárok világa

Major Nándor

Alberto Moravia: Római történetek, Európa könyvkiadó, 1957. Budapest

Alberto Moravia írt annak idején egy rövidke esszét a neorealizmusról, a hazai irodalmi folyóiratok egyike is közölte egy-két évvel ezelőtt. Sok vitára adott alkalmat ez a éleslátással, tömören megírt esszé: több jelentős neorealista kijelentette, hogy nem ért egyet vele, de nem vettük hírét, hogy Moravia vitába bocsátkozott volna. A római történetek című, hozzánk is eljutott elbeszéléskötetében aztán maga is neorealista íróként mutatkozott be. A neo-

realizmus, tudjuk, nem új jelenség az olasz irodalomban. Mondhatjuk, együtt jelentkezett a filmmel: említsük csak meg, hogy Cezare Zavattini forgatókönyvei valójában elbeszélések, hogy a Keserű rizs forgatókönyvét Carrado Alvaró írta, s később más irodalmi műveibe is átmentette a neorealizmus tapasztalatait. Említsük aztán meg az irodalmi neorealizmus legizmosabb alakját, Vasco Pratolinót, akinek két regénye, a Szegény szerelmek krónikája és A városnegyed eljutott olvasóinkhoz is.

A Római történetekben tehát már nem azzal az Alberto Moraviával találkozunk, aki az egzisztencializmussal kacérkodik.

A gondosan szerkesztett kötet mind a huszonnégy novellája rómaiak életét írja le, mégpedig római kisembereket. Kerek, zárt világ ez, még kirándulólhelyeik is azonosak. Pincérek, kiskereskedők, szerelők, útonállók, munkanélküliek, mosogatófiúk, borbélyok és mások vonulnak fel, s naponta megvívják kenyérharcukat, akár a legjobb barátjukat is becsapják, kedvesen, hányavetin, ha úgy kívánja ez az ádáz küzdelem. Moravia elbeszéléseiben ugyan nem ádáz ez a küzdelem, hanem csak olyan kedves-hányaveti. Az író nagy megértéssel és rokonszenvvel tekint ezekre a szürke kis alakokra, s ha igen gyakran gúnyos hangot üt is meg, a halkszavú ember szeretete csillog ki belőle. A gúny egyébként nem csupán a hangnemből, hanem gyakran azokból a helyzetekből adódik, melyekben az római alakjait találja és tollára veszi. Moravia szereti a különleges helyzeteket. Alakjainak nem egyszerű, mindennapi életét írja le, hanem azt a pillanatot, napot, hetet vagy más időszakot, amikor valami egészen váratlanul fejtetetjére állítja életüket. A mindent eltűrő, »példás« pincér egyszerűen minden vendéggel feleselni kezd; a gnómnak fejébe száll a bátorsága, és kikezd egy sportfiúval; a legbékésebb nyárspolgári házasság váratlanul és minden »ok nélkül« felbomlik; a donzsuán hirtelen rádöbben, hogy megöregedett, nem mer kikezdeni a bakfissal, s ezt aztán később egy neki jóval idősebb, rút férfi halássza el; és így tovább. A történetek nem irreálisak ugyan (mert olyan meggyőzők, hitelesek, hogy megtörténhetőségükhöz kétség nem férhet), de az igényre valló választékosság, a különlegesre való törekvés ellentmond a neorealizmus alapvető törekvésének: a keresetlen, hétköznapi, tipikus élet ábrázolásának, — talán ezért érezzük egy kissé az irrealitás ízét Moravia elbeszéléseiben. Persze csak akkor, ha a klasszikus neorealizmushoz mérjük. Az előbb említett ellentmondást tompítja ugyan, hogy Moravia a keresett, különleges helyzetek leírásával is érzékelteti, néha be is mutatja ennek az ellenpólusát, az egyszerű hétköznapot.

A neorealista művek mindig telítve vannak drámai hangulattal. Moravia elbeszéléseiben is igen sok drámai helyzet adódik. De míg a klasszikus neorealizmus a kisülésig fokozza e hangulatokat, Moravia nevetve feloldja, hogy ne mondjuk: elejti, még fokozás előtt.

Alakjai szinte sorról sorra, betűről betűre nőnek, — Moravia páratlan jellemábrázoló — szinte látjuk, szinte halljuk, hogy harsogva nő a szakálluk. Ezek az alakok azonban kivétel nélkül a kispolgársághoz tartoznak, csak mutatóban akad egy-két nagypolgár, a háttérben, körvonalakban, szervezett munkás azonban mutatóban sincs. (A klasszikus neorealizmusnak viszont, mint művészeti irányzatnak is köze volt a szervezett munkássághoz, különösen ideológiai téren. Gondoljunk a filmekre vagy, mondjuk, Pratolini könyveire.) Természetesen, ez is Moravia írói egyéniségéből, pontosabban: nézeteiből származik. Úgy tekint az esendő kisemberek tömegére, ahogy a jóindulatú polgárember tekint. S ha vett is magának annyi fáradságot, hogy életüket aprólékosan, pontosan kitűnően megismerje (ezekből a frappáns kis novellákból, remekművekből, minden sorukból — látszik, hogy az író alaposan tanulmányozta, személy szerint tőviről helyre ismeri minden alakját), a kisemberek nagy tömegéből csak azokat és csak azt ismerte meg, amit egy jóakaró, kívülálló polgárember megismerhet, vagy amit felismerni hajlandó. Ezt a világot, a római kispolgárok világát azonban alaposan és kitűnően ábrázolta, s talán éppen ezért zavar bennünket annyira, ha itt-ott a deus ex machina modern változataihoz folyamodik, vagy ha sorsdöntő esetben a pusztá véletlen révén fordítja más irányba az események folyását. (Kivívó példa is van erre: két elbeszélésben is ugyan arra a megbeszélts jelre kell a főszereplő társának közbelépnie: ha fölemeli a kezét. Am valahonnan pók hull az arcába — mindkét esetben —, ő fölemeli a kezét, hogy letörölje, s társa ezt félre értve közbelép...) Az események káprázatos gyorsasággal perregnek, mondhatnánk, filmszerűen, azzal a különbséggel, hogy itt nyoma sincs a film szaggatottságának. Megtörténik, hogy az író nem ura az eseményeknek, ilyenkor egy szaltót vág, hogy megakadályozza az ábrázolt anyag logikus kibontakozását, s úgy folytatja, ahogy izlésének tetszik. Ezt már csak azért is teszi, mert mind a huszonnégy elbeszélését maga a főszereplő egyszerű ember mondja el első személyben, s ez nagy szabadságot biztosít az írónak. Ki is használja ezt Moravia.

Külön kell említeni, hogy az a könyved stílus, aprólékos ábrázolás, színes, zamatos nyelv, amit Moravia használ,

jól bevált a kispolgári réteg ábrázolására. Ezenfelül ügyesen használja Moravia az irodalmi nyelvben immár polgárjogot nyert jassz kifejezéseket is, s a fordító érdeme, hogy kellő izléssel és mértékkel választotta ki a magyar megfelelőket.

Megállapíthatjuk, hogy az olasz kispolgárság érdekes egyéni rajzát kaptuk, s ez — nemkevésbé az író fordultatos, finom, raffinált, egyszerűségében is bravúros stílusa — teszi értékessé és élvezetessé a könyvet.

A csontmalom regénye

Gellér Tibor

H. H. Kirst: 08—15 avagy Asch örvezető kalandos lázadása, Európa könyvkiadó, Budapest, 1957

Az egész regény egyetlen kiáltás. Filyelmeztetés emberségre, humánusra. Hallod belőle a német katonazenekarok ütemes indulóit, a német Wehrmacht egységeinek dübörgő léptei az idegeidet tépik, vezényszavak, katonás bokázások, fektetés, csukaszürkébe bújtatott hústömeg, számok kiáltják feléd: ez itt a „csontmalom”, itt őrlik az embert, tőrlik a gerincét. csizmasarok tombol a lelkiismereten, az egyéniségen.

Nem tudod letenni a könyvet. Érdekel, szívod magadba önfelédten a leleplezést, pedig magad is ismered a náci militarizmust, de így lemeztelenítve, ilyen őszintén, hideg tárgyilagossággal bemutatva még egyszer sem láttad. Mosolyogtat, megnevettet a regény és elgondolkodtat. Kevés regény szolgál ennyi élménnyel, ennyi megdöbbentő gondolattal. Mozgásában látod a német hadigépezetet, a regény jellemeiben megismered az 1938-as Németország népét. Forr, tombol, őrzöng a náciizmus, az ember-gyalázás, egy cél van csak: „Kétes” legényekből mokány katonákat faragni, az „egy nép, egy birodalom, egy Führer” jelszó szellemében.

Nemcsak kaszárnya-regény ez a könyv. Hiszen 1938-ban Németországban mindenki katona. A „Kraft durch Freude”, a „Bund de Deutschen Mädchen” és a többi náci szervezet gondoskodott róla, hogy a porosz militarizmus

gyökeresen megváltoztassa az embert, előkészítse és „elvíleg megokolja” a hódításokat, a tömeggyilkosságokat, az erőszakot.

Életesebb, őszintébb, fájdalmasabb könyvet ritkán olvastunk. Szípkázóan szellemes és keserű, szórakoztató és tanulmányos Asch örvezetőnek és barátjának, Vierbein tüzérnek kalandja, lázadása és megtörése.

Adva van egy darab élet, a jellemek egész galériájával. A regény főhőse a „csontmalomban” feldozásra váró emberi hústömeg, a szálnalmas ezrek, akiknek nincs neve, számok csupán: őrnagyok, tisztek, fő- és törzsörmesterek, szakaszvezetők, örvezetők és a megvetett tömeg — „az ágyútöltelék”. A személyek jellemrajza nagyszerű mesterre vall, semmi sem történik a regényben véletlenül a könyv egy sora sem vész kárba, mind a jellemábrázolást, a jellemrajzot segíti elő. Kirst szereti és ismeri az embert, ismeri lelkivilágukat, érzelmeiket, indulataikat. Nem kitalált hanem élő alakjai ezek a társadalomnak, élnek előtted, annyira természetesen, hogy megfelelkezel arról, hogy regényt olvasol. Schulz főtörzsörmester a vad ösztönökkel terhes rettegett zsrnok, Lindenbergr szakaszvezető, a katonai előírásokat magoló és betartó kegyetlen porosz katona, Platzek örmeister, a Sintér-Platzek, a katonák réme és megannyi tisztos társuk a hajlottgerincű, megtört és elcsigázott lelkületű hadfiakat példázják. A militarizmus mintapéldányai ezek, egyéni gondolkodás, egyéniség nélkül, a náciizmus vak szolgálói.